

Τολστόϊ ή Ντοστογιέφσκι; Ιδού η απορία... (Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών)

/ [Πεμπτούσια](#)

Ένα έργο-σταθμός στην λογοτεχνική κριτική, πρωτοδημοσιευμένο το 1959, μεταφράστηκε προσφάτως στην ελληνική. Πρόκειται για το Τολστόϊ ή Ντοστογιέφσκι του Τζ. Στάϊνερ που εκδόθηκε από τις εκδόσεις Αντίποδες.

Τζωρτζ Στάϊνερ, Τολστόϊ ή Ντοστογιέφσκι. Δοκίμιο παλαιάς κριτικής, μετ. Κώστας Σπαθαράκης, Αντίποδες, Αθήνα 2015, σελ. 492

Στην αρχή του βιβλίου του ο Στάϊνερ γράφει χαρακτηριστικά ότι «σε αντίθεση τόσο προς τον βιβλιοκριτικό όσο και προς τον ιστορικό της λογοτεχνίας, ο κριτικός της λογοτεχνίας πρέπει να ασχολείται μόνο με τα αριστουργήματα» (σ. 24). Αλλά, με ορισμένη διαφοροποίηση προς αυτήν την διατύπωση, θα παρατηρήσω ότι και ο βιβλιοκριτικός πρέπει να ασχολείται μόνο με

αριστουργήματα. Και ένα αριστούργημα στο οποίο θα αναφερθώ σήμερα, είναι ακριβώς το Τολστόϊ η Ντοστογιέφσκι.

Ο Στάϊνερ οικοδομεί το δοκίμιό του πάνω σε ορισμένες γενικές αρχές που αφορούν τους δύο γίγαντες της ρωσικής λογοτεχνίας, τον Λ. Τολστόϊ (1828-1910) και τον Φ. Ντοστογιέφσκι (1821-1881). Κωδικοποιώντας λοιπόν αυτές τις αρχές θα επισημάνω τα εξής:

1ο Για τον Στάϊνερ ο Τολστόϊ είναι «επικός, καθώς κλείνει συνειδητά προς τον Όμηρο. Μετά τον Σαίξπηρ, ο Ντοστογιέφσκι είναι ο σημαντικότερος δραματουργός» (σ. 15).

2ο Το δοκίμιο Τολστόϊ η Ντοστογιέφσκι «προσπάθησε να καταδείξει ότι το κύρος των δύο συγγραφέων δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη θεολογική τους στράτευση» (σ. 19).

3ο Ο Στάϊνερ διακηρύσσει ότι «ο Τολστόϊ και ο Ντοστογιέφσκι είναι οι πρώτοι μεταξύ των μυθιστοριογράφων. Υπερέχουν στην ευρύτητα της οπτικής και τη δύναμη της εκτέλεσης» (σ. 29).

4ο Στο πρόσωπο του Τολστόϊ και του Ντοστογιέφσκι ο Στάϊνερ επιδιώκει να διαχωρίσει «τον επικό ποιητή από τον δραματικό, τον ορθολογιστή από τον οραματιστή, τον χριστιανό από τον παγανιστή» (σ. 34).

5ο Ο Στάϊνερ ισχυρίζεται ότι «οι μεγάλοι Ευρωπαίοι, και σε αυτό το σημείο και οι Αμερικανοί, δεν μπόρεσαν να προσεγγίσουν ούτε την κυριαρχική και περιεκτική ομολογία πίστewς στην οποία έφτασε ο Ντοστογιέφσκι, ούτε τον μοναχικό, αυτοαναφορικό και παρ' όλα αυτά ορθολογικό παγανισμό του Τολστόϊ» (σ. 435).

6ο Για τον Στάϊνερ, «η μαρξιστική κριτική μελέτησε γόνιμα, αν και επιλεκτικά, την ιδιοφυΐα του Τολστόϊ. Τον ογκόλιθο του Ντοστογιέφσκι είτε τον καταδίκασε είτε τον αγνόησε» (σ. 467).

Σε πολλά σημεία του δοκιμίου του Στάϊνερ επισημαίνεται ότι ο Τολστόϊ «επιδίωκε να συγκρίνονται τα έργα του με εκείνα του Ομήρου» (σ. 30. Πβ. σχετικά σ. 79, σ. 111, σσ. 122-123, σ. 179, σσ. 181-182), κυρίως τα έργα του *Οι Κοζάκοι*, *Τα παιδικά χρόνια*, *εφηβικά χρόνια*, *Πόλεμος και Ειρήνη*, *Άννα Καρένινα*. Αντιθέτως ο Ντοστογιέφσκι, με αφορμή κυρίως τα έργα του *Έγκλημα και τιμωρία*, *Αδελφοί Καραμάζωφ*, και *Ηλίθιος*, αναγνωρίζεται ότι «είναι ένας από τους μεγάλους τραγικούς ποιητές» (σ. 31. Πβ. σχετικά σσ. 200-202, σ. 209. σ. 240, σ. 261), ο οποίος μάλιστα έχει αποκληθεί υπό του Β. Ιβάνοφ ως «ο Ρώσος Σαίξπηρ» (σ. 191).

Για το θέμα που πραγματεύεται στο παρόν δοκίμιό του ο Στάϊνερ έχει ενδιαφέρον η αναφορά του (σσ. 169-179) σ' ένα αντίστοιχο δοκίμιο που είχε γράψει ο Τολστόϊ με τίτλο «Ο Σαίξπηρ και το δράμα». Επισημαίνει λοιπόν ο Στάϊνερ ότι «για τον Τολστόϊ τα έργα του Σαίξπηρ είναι παράλογα και ανήθικα ... Ο Τολστόϊ υποπίπτει προφανώς σε αυτό που ορισμένοι σύγχρονοι κριτικοί ονομάζουν "προθεσιακή πλάνη". Αρνείται να διαχωρίσει τον καλλιτέχνη από το δημιουργημά του, και το δημιουργήμα από την πρόθεση του καλλιτέχνη. Ο Τολστόϊ καταδικάζει τα θεατρικά έργα του Σαίξπηρ γιατί εντοπίζει σε αυτά ένα ιδιοφυές πνεύμα που είναι ηθικά ουδέτερο» (σσ. 177-178). Για τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη θα προσθέσω ότι το περίφημο δοκίμιο του Τολστόϊ είχε μεταφρασθεί παλαιότερα στην ελληνική (*Ο Σαίξπηρ και η δραματική τέχνη*, μετ. Π. Αντωνοπούλου, Ο Κεραμεύς, Αθήναι, α.ε.).

Επίσης, ως προς την ελληνική έκδοση, ας μου επιτραπεί να παρατηρήσω ότι, ενώ σε κάποια χωρία μεταφρασμένων στην ελληνική έργων δίδεται η αντίστοιχη σελίδα της ελληνικής έκδοσης, σε άλλα παραλείπεται η αναφορά σε συγκεκριμένη σελίδα της ίδιας έκδοσης (ενδεικτικώς σ. 303, σ. 340, σ. 345, σ. 391, για το έργο «Ντοστογιέφσκι» του Μπερντιάγιεφ, ή γενικότερα παραλείπεται η αναφορά σε υπάρχουσα ελληνική μετάφραση (ενδεικτικώς λ.χ. σ. 165, για το έργο του D.S. Mirsky «Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας», σ. 169 για το άρθρο του Όργουελ «Ο Τολστόϊ, ο βασιλιάς Ληρ και ο τρελός», σ. 196 για την τραγωδία «Δημήτριος» του Σίλλερ, σ. 242, για το έργο «Ντοστογιέφσκι» του Ανρύ Τρουαγιά, σ. 395, για τον Μπακούνιν). Επίσης θα ήταν χρήσιμο για τον μη ειδικό αναγνώστη να παρέχεται η επεξήγηση ορισμένων τεχνικών όρων (λ.χ. η σάγκα (σ. 155) που σημαίνει την εκτενή αφήγηση μιας φανταστικής ή ρεαλιστικής ιστορίας, η coda (σ. 158) που σημαίνει την σύντομη προσθήκη η οποία προαναγγέλει την κατακλείδα μιας μουσικής σύνθεσης κ.α. Αλλά αυτά δεν έχουν ίσως τόση σημασία μπροστά στην έκδοση ενός αριστουργηματικού έργου λογοτεχνικής κριτικής που παρουσιάζω σήμερα.

Σε μία γενικότερη αποτίμηση, θα επισημάνω ότι το έργο *Τολστόϊ ή Ντοστογιέφσκι*

διατηρεί μία ορισμένη επικαιρότητα όχι μόνον για τους μελετητές των δύο μεγάλων της ρωσικής λογοτεχνίας αλλά και για το ευρύτερο κοινό με λογοτεχνικά και φιλοσοφικά ενδιαφέροντα. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στο *Τολστόϊ η Ντοστογιέφσκι* δίδεται συνάμα, κατά κάποιο τρόπο, μία πανοραμική άποψη της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής λογοτεχνίας με την οποία βρίσκονται σε εγγύτητα οι δύο Ρώσοι συγγραφείς.